

When Halakha and Ethics Collide-Source Sheet 2
R. Nathaniel Helfgot

Moshe and the Killing of the Egyptian

1. רמב"ם מורה נבוכים חלק ב:מה

The first degree of prophecy consists in the divine assistance which is given to a person, and induces and encourages him to do something good and grand, e.g., to deliver a congregation of good men from the hands of evildoers; to save one noble person, or to bring happiness to a large number of people; he finds in himself the cause that moves and urges him to this deed. This degree of divine influence is called "the spirit of the Lord"; and of the person who is under that influence we say that the spirit of the Lord came upon him, clothed him, or rested upon him, or the Lord was with him, and the like. All the judges of Israel possessed this degree, for the following general statement is made concerning them:—"The Lord raised up judges for them; and the Lord was with the judge, and he saved them" (Judges 2:18). Also all the noble chiefs of Israel belonged to this class. The same is distinctly stated concerning some of the judges and the kings:—"The spirit of the Lord came upon Jephthah" (ibid. 11:29); of Samson it is said, "The spirit of the Lord came upon him" (ibid. 14:19); "And the spirit of the Lord came upon Saul when he heard those words" (1 Sam. 11:6). When Amasa was moved by the holy spirit to assist David, "A spirit clothed Amasa, who was chief of the captains, and he said, Thine are we, David," etc. (1 Chron. 12:18). This faculty was always possessed by Moses from the time he had attained the age of manhood: it moved him to slay the Egyptian, and to prevent evil from the two men that quarrelled; it was so strong that, after he had fled from Egypt out of fear, and arrived in Midian, a trembling stranger, he could not restrain himself from interfering when he saw wrong being done; he could not bear it. Comp. "And Moses rose and saved them" (Exod. 2:17).

2. שמות פרק ב:יא-יב

וַיְהִי אִבְיָמִים הָהֵם וַיִּגְדֵּל מֹשֶׁה וַיֵּצֵא אֶל-אֶחָיו וַיֵּרָא בְּסִבְלָתָם וַיֵּרָא אִישׁ מִצְרִי מַכֶּה אִישׁ-עִבְרִי מֵאֶחָיו:
וַיִּפְּן כֹּה וְכֹה וַיֵּרָא כִּי אִישׁ וַיִּרְ אֶת-הַמִּצְרִי וַיִּטְמְנֵהוּ בַחֹל:

3. סנהדרין נח:

א"ר חנינא עובד כוכבים שהכה את ישראל חייב מיתה שנאמר (שמות ב, יב) ויפן כה וכה וירא כי אין איש [ויוך את המצרי] וגו' וא"ר חנינא הסוטר לועו של ישראל כאילו סוטר לועו של שכינה שנאמר (משלי ב, כה) מוקש אדם ילע קודש:

4. חידושי הר"ן על הסוגיא

כותי שהכה את ישראל חייב מיתה. משמע דמדין גזל מיייתנין לה, דמה לי חבל בגופיה מה לי חבל בממונו^{253*}, ולפי"ז לא שנא כותי ולא שנא ישראל שוין ברבר, ועוד דמהיכא ילפינן לה מהמצרי שהכה את איש עברי [ו]שניהם היו בני נח²⁵⁴. ולי לא משמע הכי, דדוקא ישראל, דאע"ג דעדיין לא קיבלו התורה כבר היה להם מצות יתירות על בני נח וכדכתיבנא לעיל²⁵⁵, ועוד דא"כ למה מנר²⁵⁶ בכלל הזו מצות שפיכת דמים והיא הריגה, לחשבו מכה חבירו²⁵⁷, אלא ודאי דוקא מכה ישראל חייב מיתה ממש, כמו שהרגו משה

5. רמב"ם הלכות מלכים פרק י"ו:

ועבד"ם שהכה ישראל אפלו חבל בו כל שהוא אף על פי שהוא ח"ב מיתה אינו נהרג

6. תורה תמימה- רב ברוך אפשטיין (20th century)

"מה שהרגו משה, אולי הוראת שעה היתה"

7. כתב והקבלה שמות פרק ב:יב

ויפן כה וכה – חשב משה שאחד מאחיו העברים העומדים סביבו יתקומם על המצרי ויציל את אחיו המוכה מכת מות.

8. מדרש רבה שמות א:לג

אמרו רבותינו זכרונם לברכה נוגשים היו מן המצרים ושוטרים מישראל, נוגש ממנה על עשרה שוטרים. שוטר ממנה על עשרה מישראל, והיו הנוגשים הולכים לבתי השוטרים בהשפמה להוציאן למלאכתן לקריאת הגבר, פעם אחת הלך נוגש מצרי אצל שוטר ישראל ונתן עיניו באשתו שהיתה יפת תאר בלי מום, עמד לשעת קריאת הגבר והוציא מבייתו, וחסר המצרי ובא על אשתו והיתה סבורה שהוא בעלה ונתעברה ממנו, חזר בעלה ומצא המצרי יוצא מבייתו שאל אותה שמה נגע בך, אמרה לו הן, וסבורה אני שאתה הוא, כיון שידע הנוגש שהרגיש בו החזירו לעבודת הפרך והיה מכה אותו ומבקש להרגו. והיה משה רואה אותו ומביט בו וראה ברוח הקדש מה שעשה בביתו, וראה מה שעתידי לעשות לו בשדה, אמר ודאי זה ח"ב מיתה, כמו שכתוב (ויקרא כד, כא): ומכה אדם וימת, ולא עוד אלא שגבא על אשתו של דתן, על כך ח"ב הריגה, שנאמר (ויקרא כ, י): מות יומת הפאף והנאפת, והינו דכתיב: ויפן כה וכה וגו', ראה מה עשה לו בבית ומה עשה לו בשדה. וירא כי אין איש, כי בן מות הוא. רבי יהודה אומר כי אין איש שיקבא להקדוש ברוך הוא ויהרגנו. רבי נחמיה אומר ראה שאין מי שיזכיר עליו את השם ויהרגנו. ורבנן אמרי ראה שאין תחלת של צדיקים עומדות הימנו ולא מתרעו עד סוף כל הדורות. כיון שראה משה כך נמלק במלאכים ואמר להם ח"ב זה הריגה, אמרו לו הן, הלא הוא דכתיב: וירא כי אין איש שילמד עליו זכות. וירא את המצרי, במה הרגו רבי אביתר אמר הכהו באגרוף, ויש אומרים מגרפה של טייט נטל והוציא את מחו. רבנן אמרי הזכיר עליו את השם והרגו, שנאמר (שמות ב, יד): הלהרגני אתה אמר. ויטמנהו בחול, שלא היה שם אלא ישראל, טמנו בפניהן של ישראל שנמשלו לחול, אמר להם אתם משולים בחול מה חול הזה אדם נוטלו מכאן ונותנו לכאן ואין קולו נשמע, כך יטמן הדבר הזה ביניכם ולא ישמע.

teachers say there were taskmasters among the Egyptians and officers from the Israelites, one taskmaster appointed over ten officers. One officer appointed over ten Israelites. And the taskmasters would go to the houses of the officers at daybreak to make them go call the

workers. Once an Egyptian taskmaster went to [do so to] an Israelite officer and he set his eye on his wife who was beautiful without blemish. He called the man and brought him out of his house, then the Egyptian returned and had relations with his wife and she thought that he was her husband and became pregnant from him. Her husband returned and found the Egyptian leaving his house. He asked her, Did he touch you? She said yes, but I thought he was you. When the taskmaster saw that he suspected him he returned him to hard labor and struck him and sought to kill him. Moshe saw this and looked at him and saw with Ruah Hakodesh what he did in the house, and saw what would be done in the field, and said surely he deserves death, as it is written: One who strikes a man shall die. And not only this, but moreover he slept with the wife of Datan and therefore deserved killing, as it says: The adulterer and adulteress shall surely die (Lev 20:10), and that is why it is written: And he turned this way and that etc., he saw what he did to him at home and what he did to him in the field.

.And he said: Who made you a ruler and a judge over us? R. Yehudah says: Moshe was of twenty years at that time. They said to him: you are not yet worthy of being a ruler and a judge over us, for [it is said, Avot 5:21] "at forty [one acquires] wisdom." R. Nehemia said: He [Moshe] was of forty years at that time. They said to him: surely you are a man [of age], only you are not worthy to be a ruler and a judge over us. The sages say: They said to him: are you indeed the son of Yocheved? Then why do they call you son of Batya?! and you presume to be a ruler and a judge over us?! We will let be known what you did to the Egyptian. "Do you mean [Lit. say] to kill me?" It is not written "do you mean", but "do you say". From this you learn, that [Moshe] uttered the proper name [of G-d] unto the Egyptian and killed him.

9. וירא כי אין איש- "למלאכים המקיפים אותו שאל אם ראוי להרגו" (מדרש אבכיר)

10. רש"י- ראה שאין מי שיצא ממנו שיתגייר

11. רב דוד צבי הופמן- פירוש לספר שמות ב:יב

ויך את המצרי –יהיה זה אי-צדק, אם נדון במעשה זה מנקודת-מבטו של המשפט הרגיל, היבש, ונעורר את השאלה, אם אמנם רשאי היה משה להעניש את המצרי ולהכותו מוות על שום שעינה בן-ישראל. ובוודאי אין צריך לומר כר"צ מעקלענבורג², על-פי המדרש³, שמצרי זה ביקש לענות בן-ישראל זה עד מוות, ועל כן "אמר משה, ודאי זה חייב מיתה, כמו שנאמר⁴ 'ומכה אדם יומת' ". כל כוונתו של משה כאן לא היתה אלא לעמוד לימין אחיו המעונה, וזאת לא יכול היה לעשות אלא על ידי המתת המצרי, שכן מניעה זמנית של מעשה עיניו רק היתה מגרה מצרי בלתי-אנושי זה לכפול את אכזריותו בעתיד. וכלום יש מקום לשאול את פי-המשפט, במקום שכל זכויות האדם נרמסות ברגל-גאוה?

(12) מדרש רבה+ מדרש תנחומא דברים פרשת ואתחנן

דברים רבה פרשה ב סימן כט – מי שאכל מהתבשיל

מה ראה משה ליתן נפשו על ערי מקלט? א"ר לוי: מי שאכל את התבשיל, הוא יודע טעמו. כיצד? כשהרג משה את המצרי, יצא ביום השני ומצא לדתן ולאבירם מריבין זה עם זה ... זה דתן התחיל מבזה אותו, אמר לו:

"הלהרגני אתה אומר כאשר הרגת את המצרי?" כיון ששמע פרעה כך אמר: כמה דברים שמעתי ושקיתי. כיון שהגיע על שפיכת דמים תפסו אותי.²⁷

מדרש תנחומא (בובר) ואתחנן הוספה סימן ד – שירת משה ליד באר מדין

"אז יבדיל משה" – מהו "אז"? – לשון שירה. מי אמר שירה? הרוצח, שכתוב בו: "מות יומת הרוצח" במדבר לה טז, (ורוצח לא יהרג. דבר אחר: מי אמר שירה? משה אמר שירה. משל הדיוט אמר ²⁸: מי שאכל התבשיל יודע מה טעמו. לפי שהרג את המצרי וברח, לכך יודע מה בבפשו של הורג. ואמר: "אז יבדיל משה²⁹".

דבר אחר: מי אמר שירה? ישראל אמרו שירה. שכתוב: "ולארץ לא יכופר לדם כי אם בדם שופכו" במדבר לה לג, (אמרו ישראל כל מי שהרג בשגגה נהרג, כיון שאמר משה רפואתו של דבר, אמרו ישראל שירה

13. מדרש פטירת משה רבינו

...אמר לו הקדוש ברוך הוא: משה, בן מי אתה? אמר לו: בן עמרם. אמר לו הקדוש ברוך הוא: וקהת בן מי הוא? בן לוי. אמר לו הקדוש ברוך הוא: וכולם ממי יצאו? אמר לו: מן אדם הראשון. אמר לו הקדוש ברוך הוא: נשאר מהם שום אדם חי? אמר לו: כולם מתו. אמר לו הקדוש ברוך הוא: ואתה רוצה לחיות? אמר לו: רבוננו של עולם, אדם הראשון גנב ואכל מה שלא רצית, וקנסת עליו מיתה, ואני – גנבתי כלום לפנך? וזכר כתבת עלי במדבר י"א: "(עבדו משה בכל ביתי נאמן" – ואיך אמות? אמר לו הקדוש ברוך הוא: כלום אתה גדול מנח? אמר לו: כן, נח הבאת על דורו מי המבול, ונח לא ביקש רחמים על דורו, ואני אמרתי (שמות ל"ב) "ועתה אם תשא חטאתם ואין אין מחני נא מספרך אשר כתבת". אמר לו: כלום אתה גדול מאברהם שניסיתו אותו בעשרה נסיונות? אמר לו: אברהם – יצא ממנו ישמעאל שיאבדו בניו את בניך. אמר לו: ואתה גדול מיצחק? אמר לו: יצחק – יצא מחלציו מי שיחרב את ביתך, ובניו יהרגו את בניך כהניך ולוייך". אמר לו הקדוש ברוך הוא: כלום אמרתי לך שתהרג את המצרי? אמר לו משה: ואתה הרגת כל בכורי מצרים, ואני אמות בשביל מצרי אחד? אמר לו הקדוש ברוך הוא: ואתה דומה אלי, ממות ומחיה? כלום אתה יכול להחיות כמוני